

ÉRA IMPERIALISMU

Imperialismus existoval svým způsobem už ve starověku, pokud např. hovoříme o římské nadvládě nad některými keltskými kmeny. Ale imperialistická rozpínavost je spojována zejména s politikou evropských mocností v **druhé polovině 19. a první polovině 20. století**, v tzv. **éře vrcholného imperialismu**.

„Šíření Evropy do světa“ začalo v 15. století s objevitelskými výpravami Portugalců a Španělů. Zatímco ještě v 18. století převládaly neformální a nepřímé formy nadvlády a spíše koloniální zdrženlivost, průmyslová revoluce dodala imperialismu na dynamice. Imperialistické snahy se začaly považovat za národní a ekonomickou nezbytnost a výsledkem byl vznik **panství několika evropských mocností** nad většinou planety. Expanzi podpořily výsledky technické revoluce: paroplavba a posléze i dieslové turbíny, železnice, podmořský kabel, stavba průplavů (Suez, Panama) či kulometry. Chininová ochrana před malárií umožnila Evropanům přežít v tropických oblastech. Byla popsána řada **příčin moderního imperialismu a kolonialismu**; zaměřme se na ty, které zaznívaly nejhlasitěji v samotném 19. století. Sílily ekonomické argumenty: zatímco v éře absolutismu 18. století bylo úkolem kolonií přispívat k obohacování země, v 19. století získalo význam **získávání surovin, levné pracovní síly a odbytišť pro výrobky**. Často byly uváděny i sociální a ideologické argumenty; přitom zprvu leckdy upřímné objevitelské, protiotrokářské či misijní nadšení bylo z větší části překryto **výklady o civilizační a rasové nadřazenosti**. Rasismus byl propojen se **sociálním darwinismem**, tj. přenášením představ o „přežití silnějšího“ ze světa přírody na národy a státy. Tento myšlenkový proud ovládal věhlasné přírodovědce (např. **Ernst Haeckel**) i veřejnost. Často se mluvilo o odpovědnosti Evropy za civilizační misi, kterou britský koloniální spisovatel **Rudyard Kipling** označil v názvu své básně jako **Břímě bílého muže** (1899). Podstatné bylo také **prestižní národní soupeření**, při němž byly někdy váhající vlády k imperialismu tlačeny nacionalistickou veřejností. Roli hrál i strach z přelidnění, jehož ventilem měly být kolonie, či strategické důvody, kdy např. Británie tíhla ke kontrole opěrných bodů na cestě ke své „perle impéria“, tedy k Indii.

Británie vybudovala největší impérium, které svého vrcholu dosáhlo na začátku 20. století. Ekonomické těžiště říše leželo v Indii, Barmě a Malajsii, resp. v osadnických

? *Které motivy imperialismu byly nejsilněji vnímány lidmi v 19. století?*

koloniích směřujících k samosprávě (Kanada, Austrálie, Nový Zéland, jižní Afrika). K tomu připočteme rozsáhlé oblasti získané při „dělení Afriky“, držení opěrných bodů v Karibiku, Atlantském a Indickém oceánu, Tichomoří a na Arabském poloostrově. Správa území byla různorodá,

obecně, vyjma **dominií**, směřovala **od zajištění obchodu k politickému ovládnutí**. Obchodní společnosti byly střídány „**správními koloniemi**“ se značnou vnitřní autonomií (např. Indie) nebo **protektoráty** (Sabah v Malajsii), kde „ochrana“ země byla ve skutečnosti omezením její vnější i vnitřní nezávislosti. Naproti tomu do 19. století jediný imperiální konkurent Británie, **Francie**, ve svých koloniích v Asii (Indočína), Maghrebu a saharské i subsaharské Africe volila cestu **protektorátů**. Pronikání **Ruska** na Sibiř a Dálný východ (např. v roce 1860 byl založen Vladivostok) mělo ráz připojování oblastí k vlastnímu mateřskému území, což bylo spojeno s rusifikací a využíváním zahraničního kapitálu („vydlužený“ imperialismus); naopak ve Střední Asii **1** převládaly nepřímé podoby ruské nadvlády. Imperialismus nebyl omezen pouze na evropské mocnosti – lze připomenout japonské ovládnutí Tchaj-wanu a Koreje. **Spojené státy** praktikovaly přímý imperialismus jen v letech 1898–1901 (např. získání Filipín) a pak se vrátily k nepřímému ekonomickému imperialismu, tj. prosazování otevřenosti zahraničních trhů a udržování polokolonií (Kuba, středoamerické státy aj.). **2**

Éra imperialismu – pracovní list

- 1) Napiš, které tři fáze imperialismu jsou v textu uvedeny, kdo za nimi stál a v jaké době k nim docházelo.

- 2) Jaká událost začala enormní růst imperialistických snah?

- 3) Jaké technické vynálezy a události přispěli k nadvládě Evropy nad koloniemi? Pokud některý neznáš, vyhledej si ho a napiš, co to je.

- 4) Jaké byly hlavní příčiny moderního imperialismu a kolonialismu?
(Alespoň pět.)

- 5) Uveď 2 známé osobnosti, které věřili v nadřazenost bílé rasy.

- 6) Který z národů vybudoval vůbec největší impérium? A jaké hlavní kolonie k němu patřily?

7) Do jakých zemí pronikalo carské Rusko a proč?

8) Jaký neevropský národ je též spojován s imperialismem?

9) Popiš imperialistickou strategii USA.

MODERNÍ KOLONIALISMUS

Kolonizace je od období starověkého Řecka spojena se zabíráním cizí půdy a usazováním kolonistů, kdežto **kolonialismus** bývá chápán jako novověký a v první řadě Evropany praktikovaný proces zisku a rozšiřování nadvlády určitého státu nad územím a lidmi a jejich využívání k vlastnímu prospěchu, čímž je neoddelitelný od **imperialismu**. Zjednodušeně lze pak rozlišit různé **typy kolonialismu**. **Osídlovací kolonialismus** je spojen s přesuny relativně velkých skupin obyvatel z mateřské země na kolonizovaná území. Osadníci mohou početně převýšit původní obyvatele, přesouvat je do rezervací, ovšem současně může docházet k mísení obou skupin i jejich tradic. Byl typický pro ustavení velkých osadnických kolonií v Severní a Jižní Americe či v Austrálii; můžeme sem zařadit i osídlování Sibíře po jejím připojení k Rusku. Britské osadnické kolonie získaly statut **dominií**, tj. samosprávných celků, za jejichž zahraniční politiku, obchod a obranu odpovídal Londýn (Kanada v roce 1867, Austrálie v roce 1901, Nový Zéland v roce 1907, Jižní Afrika v roce 1910).

V 19. století byly výsledky osídlovacího kolonialismu nepatrné. Vzniklo už jen několik částečně osadnických kolonií (např. jižní Afrika, Alžírsko). Ale právě v nich se vyvinula **rasistická panská mentalita**, a proto tvoří přechod k druhému základnímu typu kolonialismu – **exploatačnímu (vykořisťujícímu) kolonialismu**. Ten

Francouzská sestra a lékař během rentgenového snímkování (severní Afrika, asi 1915)

se zaměřoval na kontrolu území, jeho hospodářství a přírodních i lidských zdrojů. Místní instituce dále řídili domorodci, ale tyto sloužily k udržení **nadvlády kolonizátora**. Typickou pro tento druh kolonialismu byla forma „správní kolonie“ nebo protektorátu, v nichž kolonizátoři tvořili malou panskou kastu oddělenou od domácího obyvatelstva. S oporou koloniální armády vydržované místními daňovými poplatníky vytvořili podobnou vládu

Britové v Indii. Na vrcholu stál anglický místokrál, jemuž bylo podřízeno 662 ve vnitřních záležitostech

nezávislých knížectví. Roku 1886 se stala součástí Britské Indie též Barma (dnes Myanmar), přičemž Britové v zemi zavedli tvrdá opatření a rozvrátili zavedené regionální struktury. ¹ Lze uvést i náboženské protektoráty, v nichž docházelo k propojování aktivit misionářů s exploatací. Mocnosti v nich vystupovaly jako „ochránkyně“ již existujících či vznikajících křesťanských misí a menšin; takové protektoráty vznikaly hlavně v Osmanské říši (francouzské, britské a ruské) a v Číně (francouzské).

Podstatnější než oficiální status kolonie ale byla její skutečná správa v rámci mnohdy uměle vytyčených hranic. ² Správu často zajišťovali **domácí regenti**, jejichž vlastní

? Čím se od sebe lišily osídlovací a exploatační kolonialismus a jakých forem nabývaly?

aktivit byly omezené pouze nutností uznávat nadvládu „bělochů“ a hradit stanovené dávky. Tito „králové v buši“ v sobě spojovali tradiční (např. i posvátnou) a koloniální („smlouva“ s Evropany) autoritu, byli privilegováni (podíl na daních, soudní moc) a díky nim

mohla hrstka Evropanů ovládat ohromná území. Např. německé panství ve Rwandě (zhruba o rozloze Moravy) v roce 1902 řídil jeden úředník a dva důstojníci.

Moderní kolonialismus – pracovní list

- 1) Vysvětli rozdíl mezi kolonizací a kolonialismem.
- 2) Napiš, jaké existují dva základní typy kolonialismu; stručně je popiš.
- 3) Popiš, co to znamená v tematicce kolonialismu protektorát a uveď jeho příklady.